

Otok Hvar: Dobrodošli!

Michal Švanda
svanda@asu.cas.cz

Chorvatská astronomie

Ve většině zemí Evropy má astronomie staleté kořeny. V Chorvatsku tomu tak není. Ačkoli byl Rugjer Boskovic, rodák z Dubrovníku, jednou z hlavních postav newtonovské fyziky 18. století, první chorvatská hvězdárna byla vybudována až v roce 1903 poblíž Zagrebu. Po druhé světové válce došlo k expanzi zagrebské univerzity, rozdělily se vědecké disciplíny a věda se stala populární. Začal vycházet populární astronomický časopis Man and Universe, který v Chorvatsku vychází dodnes. V roce 1965 bylo otevřeno planetárium v Zagrebu (osazeno přístrojem osvědčené firmy Carl-Zeiss), po celé zemi vznikly mnohé lidové hvězdárny a 3. prosince se dokonce stal Dnem astronomie.

Astronomie se nikdy nestala na školách běžně vyučovaným předmětem, ale při školách vznikly četné astronomické kroužky. Centrem vysokoškolské astronomie je Fakulta geodézie University Zagreb, kde pracuje malá komunita profesionálních astronomů, jež má k dispozici astronomickou observatoř na ostrově Hvar v jižní Dalmácii. Kurzy obecné astronomie jsou vyučovány na všech čtyřech chorvatských univerzitách – v Zagrebu, Osijeku, Rijeci a Splitu.

Po občanské válce došlo paradoxně k velkému rozvoji chorvatské vědy – do země se dostal internet, byla navázána široká mezinárodní spolupráce, národní profesionální astronomické spolky vstoupily do Mezinárodní astronomické unie a astronomie dokonce získala regulérní místo na Přírodovědecké fakultě Univerzity Zagreb.

Observatoř Hvar

Ostrov Hvar má díky své strategické pozici velmi bohatou historii. Podle archeologických nálezů byl obydlen již v neolitu. Na vrcholku, na němž se dnes nalézá observatoř, byl podle historických záznamů postaven na konci středověku kostel Sv. Mikuláše. První zprávy o něm pocházejí z 15. století, zatímco písemné prameny z 13. století o jeho existenci mlčí. Z toho lze usoudit, že tato strategická poloha by-

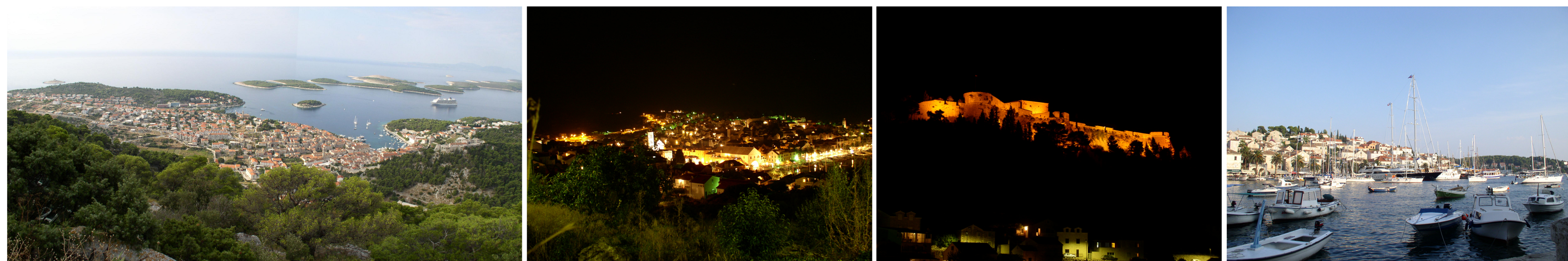
la vybavena sakrální stavbou a někdy na konci 14. století. Bohužel, ze stavby se do dnešních dnů nic nedochovalo. Podle historických záznamů byla hned vedle kostela vybudována pozorovatelná, z níž bylo možné monitorovat lodní provoz v širokém okolí, tedy na ostrovy Hvar, Vis a Korčula. V 16. století se status kostela i pozorovatelný dramaticky změnil – zatímco význam sakrální stavby začal upadat, strategická pozorovatelná zaměstnala několik pozorovatelů na plný úvazek. Z roku 1637 je již zprávou biskupa Zorzi (de Georgis) potvrzena totální devastace kostela.

Velký význam měl ostrov Hvar během napoleonských válek, kdy se na něm usídlila francouzská armáda, zatímco anglické loďstvo mělo svou základnu na blízkém ostrově Vis a Rusové se usídlili v Boce Kotorské. V roce 1806 Rusové podnikli výpad na francouzskou armádu na Hvaru, který napoleonské vojsko po třech dnech odrazilo. Vedení francouzské armády ale usoudilo, že město Hvar je špatně chráněno a rozhodlo o vystavení pevností na strategicky významných bodech, mimo jiné na místě bývalého kostela Sv. Mikuláše. Zde pak vznikla pevnost Napoleon, v jejíž zdech dnes větší část hvarské observatoře. Perimetr pevnosti má obdélníkový půdorys 30×27 metrů, vlastní věž pevnosti má rozměr 10×11 metrů. Po napoleonských válkách padly hvarské pevnosti do rukou Rakouska-Uherska, kde tvořily část opevnění proti případným válečným výpadům Itálie. Až do roku 1964 měla pevnost Napoleon vojenský význam. V roce 1972 byla zásluhou kooperace Fakulty geodézie Univerzity Zagreb a Astronomického ústavu Československé akademie věd přebudována na astronomickou observatoř.

V současné době je observatoř detašovaným pracovištěm Fakulty geodézie Univerzity Zagreb. V místě pevnosti Napoleon se nachází provozní budova, ubikace a sluneční pavilon s odsuvnou střechou, v němž je umístěn dvojitý sluneční dalekohled určený k pozorování sluneční fotosféry i chromosféry. Severně od vrcholu hory byly pak vybudovány dvě stelární kopule, osazené 65cm a 1m dalekohledy cassegrainova typu. Hlavní náplní observatoře je sluneční fyzika a fyzika proměnných hvězd.

Panoráma západní části ostrova Hvar. Téměř vpravo (zcela na západ) lze vidět i vrcholek, na němž se nachází observatoř. Vrcholky v levé části fotografie, které mají nažloutlou barvu, byly před lety zelené. Po požáru se však ještě ne zcela vzpamatovaly.

Město Hvar je rozloženo v zálivu jižně pod pevnostmi Hispaniola a Napoleon. – V noci je celé město patřičně osvětleno, což přímočarě vysvětluje polohu stelárních kopulí severně pod vrcholkem kopce. – Osvětlení podléhá i nižší a větší pevnost Hispaniola. – Město Hvar je poměrně čilým turistickým přístavištěm.

Pevnost Napoleon, v níž se nachází hlavní část observatoře, je skutečnou dominantou města Hvar. – Dvě stelární kopule severně od vrcholu. – Provozní budova s pracovnou. – Dvojitý sluneční dalekohled. – Metrový stelární cassegrain.

Trocha toho kýče :-). – Typický porost ostrova Hvar: borovice, agáve a opuncie. – Písečné pláže zde nenajdete vůbec, oblázkové jen výjimečně. – A tak každý kempuje u vody, jak umí. – V přístavu je zajímavý palmový parčík.

Další fotografie lze nalézt na internetové adrese http://www.asu.cas.cz/~svanda/gallery/hvar_2004/. Observatoř Hvar má svoji webovou prezentaci na adrese <http://www.geof.hr/oh/>.